

O ulozi jezika u ostvarenju ideala manjinske etničke zajednice

Zeszyty lużyckie, tom 45 (2011.) i 46 (2012.), Łużyczanie i inne mniejszości językowe, kulturowe i etniczne w Europie, część I–II, E. Wrocławska, I. Doliński, Z. Klos (red.): Uniwersytet Warszawski, Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej, Warszawa.

Veliko zanimanje filologa za jezike europskih etničkih manjina i brojne »male« europske, a posebno slavenske jezike pokazalo se već na znanstvenom skupu koji se pod nazivom »Europejske manjinske etničke skupine. Lužičani kao manjinski uzorak« održao 2007. godine u Varšavi, a radovi sudionika skupa objavljeni su u svescima časopisa *Zeszyty Lużyckie* XLI (2007.) i XLII (2008.), koje izdaje Instytut Slawistyki Zachodniej i Południowej (Institut za zapadnu i južnu slavistiku) Sveučilišta u Varšavi.

Kultura i jezik Lužice te općenito sorabistička problematika, kojoj je na tome skupu posvećena posebna pozornost, nametnula je ideju i pitanje o paradigmatičnosti (wzorcowości) lužičke nacionalne manjine u odnosu na druge i drugačije europske etničke skupine i njihove jezike te inicirala organiziranje drugoga znanstvenoga skupa, koji se pod nazivom »Łużyczanie i inne mniejszości językowe, kulturowe i etniczne w Europie« (Lužičani i druge jezične, kulturne i etničke manjine) održao u Varšavi 10. i 11. ožujka 2011. godine. Prvi dio izlaganja s toga skupa iste su godine objavili *Zeszyty lużyckie* (ZL) u svom 45. svesku, a drugi dio pod istim naslovom objavljen je u 46. svesku (koji je iz tiska izišao pred ljeto 2013.).

Ovim dvama znanstvenim skupovima započeo je ciklus interdisciplinarnih znanstvenih susreta, cilj kojih je bio razmatranje mogućnosti oblikovanja idealnoga tipa moderne etničke manjine u odnosu na etničku većinu, kako je svojedobno u svom prilogu »Łużyczanie – laboratorium spraw mniejszościowych« (Lužičani – laboratorij manjinskih pitanja), objavljenom u *Zeszyty Lużyckie* XLI/1997. najavila urednica knjige Elżbieta Wrocławska.

Brojnost sudionika obaju skupova i tematika njihovih priloga svjedoče o iznimnom interesu ne samo za lužičku *paradigmę* nego i za ostale »male« jezike koji su se sačuvali u brojnim etničkim enklavama, često potiskivani i zanemarivani pa i osuđeni na nestanak sa šarolike europske geopolitičke ili etnografske karte.

Svezak 45. časopisa *Zeszyty lużyckie* posvećen je jednomu od malobrojnih stupova suvremene sorabistike, profesoru Helmutu Faski, u povodu njegova 80. rođendana. Slavljениkove zasluge za razvitak i promicanje sorabistike u uvodnoj se riječi stavljaju u kontekst njegova životnoga puta i školovanja, posebno od 1958. godine, kad je počeo raditi u Institutu za serbski ludospyt u Budyšinu, odnosno od 1988., kad je postao sveučilišni profesor. Među radovima ovoga iznimnoga poznavatelja slavensko–njemačkih jezičnih kontakata posebno se ističe deset suautorskih (s F. Michałkom i H. Jenčem) i pet autorskih

svezaka lužičkoga dijalektološkoga atlasa (*Serbski řečný atlas / Sorbischer Sprachatlas*, t. 1–15, Budyšin/Bautzen 1965.–1996.) te gornjolужиčkosrpska gramatika (*Grammatik der obersorbischen Schriftsprache der Gegenwart. Morphologie*, Bautzen 1981.), koju je napisao s Fridom Michałekom. Njegova gornjolужиčkosrpska gramatika – *Pučnik po hornjoserbšćinje* (Budyšin 2003.) – temeljni je suvremeni priručnik za učenje toga jezika. Kao član Međunarodnoga slavističkoga komiteta prof. Faska suradnik je i suautor Općeslavenskoga jezičnoga atlasa i drugih međunarodnih slavističkih projekata.

Svezak posvećen profesoru Faski sadržava, dakle, prvi dio priloga sudionika znanstvenoga skupa »Łużyczanie i inne mniejszości językowe, kulturowe i etniczne w Europie«, koji se održao u Varšavi 10. i 11. ožujka 2011. godine. Obaseže 392 stranice, a radovi su u njemu podijeljeni u dva tematska bloka. Prvi blok čine jezikoslovne i sociolingvističke rasprave (I. Rozprawy językoznawcze i socjolingwistyczne), koje se ne bave samo lužičkim nego i drugim slavenskim regionalnim i manjinskim jezicima, ponajprije kašupskim, ali i poljskim bukovinsko-galicijским govorima izvan Poljske te govorom ruskih starovjeraca u Poljskoj. Drugi je blok posvećen različitim kulturološkim i etnološkim temama i pitanjima manjinskih etničkih zajednica (II. Rozprawy kulturologiczne i etnologiczne). Posebna se pozornost posvećuje različitim društvenim i kulturnim mehanizmima održanja njihova identiteta u uvjetima dvojezičnosti i multikulturalnosti. U tome se kontekstu pojavljuju i usporedbe s drugim europskim, ne samo slavenskim, etničkim zajednicama, njihovim kulturama i jezicima.

U prvome bloku sorabističkom se problematikom bave Sonja Wolke (Budyšin) koja donosi spoznaje o jednoj nepoznatoj gornjolужиčkoj crkvenoj agendi iz 17. stoljeća, Bożena Itoya (Warszawa) koja raspravlja o normativnosti suvremenoga gornjolужиčkoga leksika i Emilia Deutsch (Lipsk /Leipzig/ – Poznań) koja govori o doprinosu Fundacije *na rzecz Narodu Łużyckiego* razvitku suvremene sorabistike.

Kašubološke teme obrađuju poznati poljski kašubolozi – Hanna Popowska-Taborska (Warszawa), Marek Cybulski (Gdańsk) i Ewa Rogowska-Cybulska (Gdańsk). Dvoje se bavi pitanjima kašupske norme u književnim tekstovima pa tako nezaobilazna kašubologinja Hanna Popowska-Taborska uspoređuje i analizira kašupski i donjolужиčki prijevod Mickiewiczzeva *Pana Tadeusza*, dok Marek Cybulski piše o stabilizaciji kašupske norme u dramama Jana Karnowskoga. Ewa Rogowska-Cybulska bavi se temom današnje uloge turizma u širenju i razvitku polivalentnih funkcija kašupskoga jezika.

Tri su rada posvećena govorima davnih poljskih i ruskih migranata na druga slavenska područja. Tako Helena Krasowska (Warszawa) u svome prilogu analizira aktualnu sociolingvističku situaciju doseljenika iz poljske Bukowine u Celinovac u Bosni i Hercegovini, a Michał Głuszkowski (Toruń) i Dorota Paško (Toruń) u svojim raspravama problematiziraju utjecaj poljskoga jezika na današnje stanje govora ruskih starovjeraca doseljenih u poljsko suwalsko-augustowsko okruženje.

U drugome, kulturološko-etnološkom bloku Ewa Siatkowska (Warszawa) piše o problemima oblikovanja nacionalnoga identiteta Lužičana, Natalia Ni-

edźwiecka–Iwańczak (Wrocław) raspravlja o njihovom odnosu prema domovini u sociolingvističkom svjetlu, dok Dietrich Scholze–Šolta (Budziszyn), Ines Kellerowa (Budyšin), Małgorzata Mieczkowska (Szczecin), Jakub Sokoł (Kraków), Madlena Norbergowa (Chošebuz), Werner Měškank (Chociebuž), Teresa Nowak (Warszawa) i Piotr Pałys (Opole) analiziraju različita područja života i kulturnoga djelovanja Lužičana – od njihova društveno–političkoga, ekonomskoga i kulturnoga statusa u njemačkom okruženju do različitih oblika izražavanja nacionalne samobitnosti u vjerskom životu te u književnom i glazbenom stvaralaštvu. Ludwig Elle (Bautzen) u svome prilogu uspoređuje politiku prema manjinama u Njemačkoj, Poljskoj i Češkoj, dok Ljudmila Vasiljeva (L'viv /Lavov/) opisuje stanje suvremene sorabistike na Lavovskom sveučilištu. Nicole Dołowy–Rybińska (Warszawa) svoju kulturološku analizu gradi na usporedbi bikulturalnosti Bretonaca i Lužičana. Rafał Leszczyński (Łódź) na književnojezičnim izvorima i osnovama razvija zanimljivu raspravu o štovanju kulta solunske braće Ćirila i Metoda kod Poljaka i Lužičana.

Nekoliko autora bavi se kulturama drugih slavenskih i neslavenskih manjinskih zajednica. Tako Daniel Kalinowski (Szupsk) raspravlja o kašupskoj književnosti s obzirom na stvaralaštvo Florian Ceynowe, Danuta i Roman Roszko (Warszawa) analiziraju leksik litavske manjine u Poljskoj, Iwona Radziszewska (Toruń) piše o tatarskoj islamskoj religiji i kulturi na osnovi vjerskih rukopisa iz vremena Velike litavske kneževine, Justyna Michniuk (Toruń) problematizira dvojezičnost koruških Slovenaca u Austriji u uvjetima pripadnosti istomu, zapadnoeuropskomu kulturnom krugu, dok Katarzyna Mirgos (Gniezno) analizira suvremeni društveni, nacionalnopolitički status i kulturne specifičnosti Baska, bitno obilježene i njihovim jezikom.

Svezak 45. završava recenzijama dvaju važnih novih sorabističkih djela – Tadeusz Lewaszkiewicz: Jana Schulz (Šolcina), *Studien zur Sprache des Dichters Jakub Bart–Ćišinski* (Lětopis 56/2009.) i Bożena Itoya: Światowa sorabistyka w opolskim roczniku *Pro Lusatia* (Opole 2009.), dvjema kronikama (Bożena Itoya: *Spotkanie z okazji jubileuszu 80. urodzin Profesor Ewy Siatkowskiej* i Piotr Pałys: *XIII »Dni Łużyckie«*) i nekrolozima dvojici zaslužnih Lužičana (Dietrich Scholze–Šolta profesoru Pavlu Nowotnom i Jadwiga Zieniukowa pastoru Herbertu Nowaku).

Zeszyty łużyckie 46 (drugi dio priloga sudionika sa spomenutoga znanstvenoga skupa) posvećeni su velikomu sorabističkom entuzijastu Alfredu Měškanku u povodu njegova 85. rodendana. Slavljenikove zasluge za razvitak i promicanje sorabistike u uvodnoj se riječi povezuju i sa 60. jubilejem donjolужиčke gimnazije (Dolnoserbski gymnazium) u Chošebuzu, prve srednje škole s donjolужиčkim jezikom, u kojoj je Alfred Měškank bio jedan od prvih učitelja. Ime toga prirodoznanca i humanista, pedagoga i prevoditelja, pjesnika i ljubitelja lužičke kulture, najuže je povezano s poljskom sorabistikom, o čemu svjedoči i njegovo kapitalno djelo o osnovama donjolужиčkoga jezika namijenjeno poljskim korisnicima – *Zakłady dolnoserbskeje rěcy. Podstawy języka dolnołużyckiego* (Budyšin 2006). Časopis *Zeszyty łużyckie* objavio je njegove brojne prijevode, poglavito pjesničke, s poljskoga na oba lužickosrpska jezika i obratno, kao i brojne suradničke radove vezane i uz njemački jezik. Riječ je o

svestranom i požrtvovnom znalcu i umjetniku, zaljubljeniku u svoj jezik, čije je ime nezaobilazno u suvremenoj sorabistici.

Rekapitulirajući proces interdisciplinarnih istraživanja problematike manjinskih (i »malih«) jezika i mogućnosti oblikovanja »idealnoga tipa moderne etničke manjine« – od prvih poticaja do najnovijih rezultata, urednica Elżbieta Wrocławska u vrlo iscrpnom i instruktivnom uvodniku 46. sveska *ZL* zaključuje: »Problem tworzenia 'typu idealnego mniejszości etnicznej' pozostaje otwartym zadaniem badawczym. Jego realizację przybliżyły, jak sądzę, prace opublikowane po konferencji nt. Łużyczanie i inne mniejszości językowe, kulturowe i etniczne w Europie« (str. 9). Potvrđujući svoje mišljenje, urednica ukratko rekapitulira sadržaje i razmišljanja autorâ priloga iz prethodnoga, 45. sveska, povezuje ih s tematski i problematski bliskim priložima u ovome svesku te tako zaokružuje cjeline u kojima se znanstvene spoznaje o nizu važnih pitanja integriraju i kristaliziraju.

Ovaj svezak obaseže 319 stranica, a radovi su u njemu, kao i u prethodnom svesku, podijeljeni u dva tematska bloka. I u njemu prvi blok čine jezikoslovne i sociolingvističke rasprave (I. Rozprawy językoznawcze i socjolingwistyczne), a drugi je blok posvećen kulturološkim i etnološkim temama i pitanjima manjinskih etničkih zajednica (II. Rozprawy kulturologiczne i etnologiczne).

Jezikoslovni radovi u prvom bloku ovoga sveska bave se ponajviše lužickosrpskim jezicima, ali i određenim pitanjima drugih manjinskih jezika te različitim tipovima inojezičnih utjecaja na te jezike. Tako Małgorzata Milewska-Stawiany (Gdańsk) obrađuje jedan tip tvorbe deminutiva u gornjolužičkom jeziku, Elżbieta Kaczmarska i Zdzisław Kłos (Warszawa) definiraju i analiziraju različite tipove njemačkih posudenica u svim zapadnoslavenskim jezicima, uključujući i lužičke, a Renata Bura (Kraków) istražuje frazeologiju u poznatom djelu Měrćina Nowaka–Njehorńskoga *Mišter Křabát* iz 1954. godine te pronalazi i analizira više od 80 gornjolužičkih frazema. Jadwiga Kaulfürstowa (Budyšin) piše o učenju lužičkih jezika u donjolužičkim i gornjolužičkim dječjim vrtićima metodom imerzije, koja se prema programu Witaj zasniva na punoj lužičko–njemačkoj bilingvalnosti i bikulturalnosti od vrtića do kraja školovanja.

Troje autora u ovome jezikoslovnom bloku bavi se drugim manjinskim jezicima pa tako Milena Hebal–Jezierska (Warszawa) govori o kolokacijskim profilima romske manjine u češkom i slovačkome, Ines Steger (Warszawa – Berlin) donosi rezultate istraživanja jezika 142–iju ispitanih osoba iz triju generacija poljske nacionalne manjine u Vilnu (Litva), a Marcin Raiman (Kraków) daje sintezu stanja i statusa *iznaddijalektnoga* retoromanskoga idioma u Švicarskoj.

U drugome, kulturološko–etnološkom tematskom bloku od ukupno osam priloga tri se bave lužickosrpskim jezicima. Nicole Dołowy–Rybińska (Warszawa) raspravlja o ulozi i utjecaju gornjolužičkih medija, a Piotr Janiszewski (Gdańsk) u kontekstu društvenoga položaja Lužice u Njemačkoj problematizira provedbu i primjenu Konvencije o zaštiti nacionalnih manjina. U ovim dvama priložima posebna se pozornost posvećuje različitim društvima i kulturnim mehanizmima održanja jezičnoga identiteta Lužičana u uvjetima dvojezičnosti i multikulturalnosti. Članak Ljudmile Vasiljeve (L'viv /Lavov/)

govori o djelovanju ukrajinskoga sorabista K. K. Trofimovyča u kontekstu lavovske sorabističke tradicije.

Dva se priloga u ovome bloku bave kašupskom književnošću. Daniel Kalinowski (Ślupsk) nadovezuje se na svoj tekst iz prethodnoga sveska i analizira stvaralaštvo F. Ceynove iz postkolonijalne perspektive, a Adela Kuik–Kalinowska (Ślupsk) na primjeru kašupskih soneta Stefana Bieszka raspravlja o pitanjima kulturnoga identiteta trojezičnoga pjesnika iz 30-ih godina prošloga stoljeća. Ostala tri članka govore o društvenom položaju, kulturološkim pitanjima i etničkim posebnostima triju različitih nacionalnih manjina: Kamilla Dolińska (Wrocław) bavi se Šleskom i Šležanima u etničko–nacionalnom krajobrazu, Małgorzata Misiak (Wrocław) piše o kulturnom identitetu Lemka ili Rusina u kontekstu etnolingvističkih istraživanja u Europi, dok se Justyna Michniuk (Toruń) u 2. dijelu nastavlja baviti kulturom i dvojezičnošću koruških Slovenaca u Austriji.

Posebnu cjelinu u ovome svesku čini pet recenzija. Tadeusz Lewaszkiewicz (Poznań) daje iscrpan prikaz triju važnih novijih sorabističkih djela. To su: Timo Meškank, *Aussagenstruktur im Sorbischen. Untersuchungen zur Syntax und Satzsemantik. I–II* (Verlag Dr. Kovač, Hamburg 2009.), Lenka Scholze, *Das grammatische System der obersorbischen Umgangssprache im Sprachkontakt. Mit Grammatiktafeln im Anhang*, Schriften des Sorbischen Instituts 45 / Spisy Serbskeho instituta 45 (Domowina-Verlag, Bautzen 2008.) i Fabian Kaulfürst, *Studije k řeči Michala Frencla*, Schriften des Sorbischen Instituts 55 / Spisy Serbskeho instituta 55 (Domowina-Verlag, Budyšin 2012.). Ewa Siatkowska (Warszawa) pod naslovom »Miłość do przybranej »małej ojczyzny« piše o novom svesku publikacije *Łużyce po obu stronach Nysy. Die Lausitz auf beiden Seiten der Neise* (red. W. Jamrozek, I. Kumor–Pilarczyk, J. Tarniowy, Żary 2011.), koju izdaju poljski stanovnici Istočne Lužice. I na kraju Krzysztof R. Mazurski (Wrocław) pod naslovom »Ogrod nie zawsze pełen rozkoszy« kritički prikazuje knjigu Haline Barań *Ślowiański ogrod* (Wrocław 2011.), koja zavičajni »slavenski vrt« doživljava kao dio »slavensko–germanskoga« prostora.

Četvrtu i informativno vrlo vrijednu Kroniku čine dva važna događaja; Tadeusz Lewaszkiewicz (Poznań) izvještava o međunarodnom skupu »Kapitał społeczno–polityczny Serbołużyczan« (Zielona Góra – Ochla, 29–30 III 2012), a Piotr Pałys (Opole) prikazuje *XIV Dni Łużyckie* koje povezuje s obilježavanjem jubilarne, 100. obljetnice osnutka Saveza Lužičkih Srba Domovina – 13. XI. 2012.

Književni forum, tj. petu tematsku cjelinu u ovom svesku, čine dva prijevoda. Prvi je gornjoljužički prijevod III. dijela Mickiewiczzeve velike romantičarske drame *Dziady* Alfreda Meškanka, a drugi je poljski prijevod Emilie Deutsch jedne pjesme lužičke pjesnikinje Lubine Hajduk–Veljkovićowe (Budziszyn).

Oba prikazana sveska časopisa *Zeszyty lużyckie* svjedoče o širini interesa velike poljske filologije, o njezinu nemjerljivom doprinosu slavistici, a posebno proučavanju tzv. *malih* jezika, odnosno jezika malih ili manjih etničkih zajednica, ponajprije jezika nacionalnih manjina u srodnom i nesrodnome jezičnom okruženju, te književnih mikrojezika. Institut za zapadnu i južnu slavistiku Varšavskoga sveučilišta time nastavlja dugogodišnju tradiciju svojih

istraživanja, koja su rezultirala novim vrijednim spoznajama o jezicima od kojih su mnogi još donedavno bili društveno-politički marginalizirani i kultura kojima je prijetila ili im još i sad prijeti asimilacija u većinske sredine. I ovi radovi potvrđuju da je jezik kao bitno obilježje nacionalnoga ili etničkoga kulturnoga identiteta neke etničke zajednice najbolji čuvar njezina povijesnoga pamćenja, koji i u nepovoljnim uvjetima stoljećima odolijeva utjecajima inojezičnoga okruženja.

Zahvaljujući vrijednosti znanstvenih priloga objavljenih u časopisu *Zeszyty lużyckie* i iscrpnosti do sada obrađenih tema, poljska je filologija donijela nove plodove europskoj i svjetskoj slavistici te time obogatila i naše dosadašnje spoznaje o *malim* književnim jezicima (napominjemo da se E. Wroclawska bavi i gradišćanskohrvatskim jezikom). Iako ostvarivanje idealnoga statusa pojedine manjinske ili regionalne etničke zajednice u većinskome jezičnom okruženju našega multikulturnoga svijeta ne ovisi o jezikoslovcima i filolozima, jezikoslovna i kulturološka istraživanja znanstvenika i suradnika Instituta za zapadnu i južnu slavistiku Varšavskoga sveučilišta nedvojbeno pridonose postizanju toga cilja.

Dubravka Sesar